

ՊԱՏԿԵՐ

ՀԱՆԴԵՍ ԿԻՍԱՄԱՆԱՅ

ՏԱՍՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻԻ 6

1 Յոշիս 1899

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒՊՈԼԻՍ

ՏՊԱՐԱՆ.

ՃԻՎԼԷԿԵԱՆ

Պապը Արի ճառարէսը Թիւ 20

1899

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

—==—

- 1 Կարմիր գիրք կոչուած ձեռագիրն .
- 2 Անարատ Յղութիւն Ամենասուրբ Կուսին .
- 3 Քերականական փորձ մը .
- 4 Ալպէանք .
- 4 Դէպք . (Casus)
- 5 ՎԱՐՔ Ս. ՄՈՆԻՔԱՅԻ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Վ. ԱՅԻԿԵԱՆ.

Պ Ա Տ Կ Ե Ր

Հ Ա Ն Դ Է Ս Կ Ի Ս Ա Մ Ս Ե Ա Յ

Տասներորդ Տարի

թիւ 6

1 Յուլիս 1899

ԿԱՐՄԻՐ ԳԻՐՔ ԿՈՉՈՒԱԾ ՋԵՌԱԳԻՐՆ

Մինչդեռ 1894 ին սոյն ձեռնագիրն աչքէ կ'անցունէի ի Մարգուան, նշմարեցի անոր մէջ վերջին օծման Ս. խորհրդոյն՝ Գիշերաժամու աղօթքներէն եւ այժմեան միւր դորձածած ձեւերէն տարբեր աղօթքներն ու ձեւերն. զորս ընդօրինակած ըլլալով կը ներկայացնեմ հնախոյզ զրասիրաց իբրեւ անտիպ նշխար նախնեաց, եւ իբր լրացուցիչ նախընթաց յօդուածոյն վերջին օծման. (*) նոր առիթ մը եւ նոր նիւթ մ'ընծայելով հնասէր ընթերցասիրաց մերոց :

Սոյն ձեռագիրն կը գտնուէր առ Էդէկէլեան ընտանիս ի Մարգուան. Դիրքը 300 եւ քանի մը թուղթերէ կը բաղկանայ, կաշեկազմ մաշած: Սկիզբէն կը սկսիսին զրքին անուընդ եւ բաւական թղթեր, իսկ կողքէն անմիջապէս յետոյ կայ մագաղաթեայ երկու թուղթ, որն որ Մեսրոպեան գրերով գրուած

(*) Տե՛ս Պատկեր, Տասներորդ տարի, թիւ 1. էջ 10-14

Աւետարանի կտոր մ'է, մեծ ութածալ չափով, երկիջեան գոր-
ուած, բայց գլխէն կտրուած է մէկ կամ երկու տող. իսկ գրոցս
մէջ թերթը լայնքին ծալելով՝ մէկ թուղթի երկու չինուելի է,
այսինքն չորս երես: Մագաղաթին բովանդակութիւնը՝ Աւետ.
այս մասն է. «Եւ ոչ զոք տեսին բայց միայն Յիսուս,» եւնի-
զեռ իջանէին ի լեռնէ անտի պատուիրեաց նոցա Յիսուս,» եւնի
Բուն «Կարմիր գրքին» թղթերը կարմրագոյն են բայց մագա-
ղաթեայ չեն, ունի նաեւ մանր զարդեր եւ կարմիր թանաքով
զրեալ գրեր ինչպէս ձեռագրաց մէջ սովորութիւն է, բայց գր-
քին բոլորն ալ բոլորագիր գեղեցիկ, եւ պակաս եղած տեղէն
կ'սկսի այսպէս. «Ջարմատն՝ ի խո՞ր արձակէ եւ պնդելալ ի զո՞գս
եօրկրի ի բռնութենէ հոգմոց հաստատուն կայ, ա՛յսպէս եւ
հոգի՝ ընդունելով զարտասուն հաստատի՝ եւ զաւրանայ ընդ-
«դէմ տարբերական խորհրդոց.» եւնի Կան զանազան աղօթքներ
զոր օր. «Նիւղոսի սուրբ հաւրն խրատ վասն աղաւթից տունս
հարիւր եւ յիսուն Յովաննէս վրդ. Վանանգեցոյ Բենիկ կո-
«չեցեալ.» եւն. եւն. այս տողերուն ներքեւը նօտր պրերով սա
թուականը կայ՝ ի բուին իբր ջ, 1251.

«Յով. Գառնեցոյ՝ առ Ս. Աստուածածինն. եւն. եւնի Այս
գիրքը չա՛տ երեսելի եղած է ի Մարգուան եւ հիւանդաց վրայ
կարդալու կը տանին :

Կանոնը Հաղորդ տալոյ

Առնու քահանայն զսուրբ խորհուրդն, եւ երթայ առ հի-
ւանդն, եւ յերթալն ասէ զԱմբիծոն ի բուն, Աւրհնու ի նե-
ղութեան, Քարոզ, Վասն ի վերուստ, Բայց աւրէն է խոստո-
վանել՝ առ ընտանիս եւ առ քահանայ. զհոգւոյ եւ մամնոյ
սղ(ս)խանս (սխալա՞նս) լրջմտութեամբ եւ առ ամենայն ոք զմար-
մնական գոյից զսահմանս՝ եւ յաւարտն ապա ասէ քահ. զա-
ղաւթս :

Տէր Աստուած ամենակալ, ամենագութ, եւ ամենախնամ,
ծածկագիրտող որդւոց մարդկան, որ քննես խորին տեսչու-
թեամբ քո՝ զծածուկս եւ զգաղտնիս մարդկան Որպէս դու
իսկ խաւեցար առ Նոյիւ եւ ասացեր՝ եթէ միաք մարդոյ
հաստատեալ է ի խնամս չարի ի մանկութենէ իւրմէ՝ եւ արդ՝
է իսկ, զի հա՛ղիք որոգայթից բանսարկուին որսան զմարդիկ
ի կորուստ: Եւ արդ՝ Տէ՛ր բարերար, հայեա՛ց ի ծառայս քո՝

եւ ի կենսարուղիս շնորհաց քոց ցաւդեա՛ ի սա, զի զղջացեա՛լ խոստովանեսցի զմեղս իւր՝ զանբմբերելիս: Զի լուաք ի սրբոց պատուիրանաց քոց որ ասէ, եթէ մեղք որ խոստովանին՝ նուազագո՛յն լինի, եւ զոր ոչ խոստովանին, ե՛ւս քան զեւս թանճրանայ: Եւ այժմ ողորմած Աստուած. շնորհեա՛ սմա իմաստութիւն յե՛լս ճանապարհի, եւ բա՛ց զբերան սորա ի խոստովանութիւն՝ մի՛ ինչ ծածուկ լինիցին մեղք սորա՝ գաղտնիք կամ յայտնիք. եւ զպաղատանս մեր ընկա՛լ, զի եւ մեք արժանի լիցուք հայցել ի քէն սմա թողութիւն մեղաց, ըստ անսուտ բանիդ զոր հրամայեցեր Պետրոսի, եթէ որում թողուցուք՝ թողեա՛լ լիցի, եթէ զուրուք ունիցիք՝ կալեա՛լ լիցի: Վասն որոյ եւ մեք վառաւորեսցուք զՀայր եւ զՈրդի եւ զսուրբ Հոգին:

Սաղմ. Մատիք առ Տէր եւ առէք: Փոխ. Աւրհնեցից զՏէր յամենայն:

Ընթերց. յեսայայ Մարգ. Եւ եղեւ յամին յորում մեռաւ Ոգիա արքայ, տեսի զՏէր. եւնո Պաւղոսի առ ի Կորնթ. Թղթ. Ոչ կամիմ եղբարք՝ եթէ տգէտք իցէք. եւնո Ալէլուիա. Զբերան իմ բացի: Աւետարան ըստ Յովհաննու. Ամենայն որ լսէ ի հաւրէ եւ ուսանի՝ գայ առ իս. եւնո (Անմիջապէս յետոյ կայ հետեւեալն)

Կանոն աւծուրեան հիւանդաց

Թորժամ կամենան աւծանել զհիւանդն զկնի սուրբ Հաղորդութեանն Գայ քննյն. առ հիւանդն ունելով զաւրհնած ձէթն հիւանդաց ընդ իւր եւ ասէ զարձակումնս գայս ի վերայ հիւանդին. Որդեա՛կ իմ եթէ պատահեալ ինչ իցէ քեզ յանցանք՝ յա՛յս յանցաւոր կեանքս զոր ծանեար, եւ զոր յանցեար պատրանաւք ընդունայնութեան. որչափ մեր է ի խառնութիւն արձակեալ եւ վերստին սրբեալ լիցիա ի մէնջ՝ եւ Տեսա՛ն Աստուծոյ եւ նմին ողորմութեան եղիցիս արձակեալ, ի յամենայն ապաշխարութեանց, եւ յամենայն բանադրանաց, եւ ի կապանաց լիցիս արձակեալ՝ եւ հաճո՛յ եւ ընդունելի ի լոյսն յաւիտենից՝ փոխիլ արժանասցիս զոր ինքն շնորհեսցէ Յիսուս Քրիստոս որ է աւրհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

Աղաթք. Ամենակարօղ եւ յաւիտենական Աստուած, որ երանելոյն Յակոբայ առաքելովն քո ասացեր, եթէ հիւանդա-

նայցէ ոք ի ձէն՝ կոչեսցէ՝ զերիցունս եկեղեցւոյն: Եւ աղաւթեսցեն ի վերայ նորա եւ աւծցեն զնա եղով յանուն Տեառն եւ աղաւթքն հաւատով կեցուցեն զհիւանդն, եւ յարուսցէ զնա Տէր, եւ եթէ մեզս ինչ է գործեալ՝ թողցի նմա Արդ՝ զքեզ խոնարհութեամբ աղաչեմք զի եւ սոյն ծառայիս քո, վասն սպասաւորութեան մերոյ աւծութեանս՝ տրաւք զթուրեանդ քո, զամենայն մեզս սորա թողցեալ եւ ի կեանսդ յաւիտենական ժամանակ շնորհեսցես՝ վասն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եւ ամենասուրբ հոգւոյդ որում վայելէ փառք իշխան՝ Առնու քննին: Եւ բութովն զձէթն սուրբ ի բացիս կնքէ՝ Ի վերայ հիւանդին այսպէս: Վասն սմին իսկ աւծութեամբս եւ իւրոյ ամենառատ ողորմութեամբն, թողցէ՝ քեզ Տէր զոր ինչ յանցեալ, տեսնելեալք, լսելեալք, ճաշակելեալք, հոտոտելեալք, շաւշափելեալք, եւ ամենայն չարէ ազատեսցէ զքեզ Տէր Յիսուս Քրիստոս: Նախ աւծէ զաչսն, Աւծանեմ զաչսդ քո՝ եղով սրբով, զի զոր ինչ տեսութեամբն մեզար՝ սորին աւծութեամբ եւզոյս փրկեսցիս: Վասն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Պատասխանէն. ամէն:

Զականջն: Աւծանեմ զականջս զայս՝ այս եղոյս հեղմամբս, զի զոր ինչ մեղք լուեալ է սա՝ եւ մտեալ ի դա՝ զեղովս այս հոգեւորաւ ամենայն ի բաց սրբեսցի, վասն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Պատասխանէ. ամէն: Զհոտոտելիքն: Աւծանեմ զհոտոտելիքս զայս՝ եղովս աւրհնութեան, զի զամենայն յանցանք զոր իմացաւ սովաւ՝ կամ անորոշեաց՝ եւ հոտոտեցաւ զհոտ մեղաց, սոյն եզիւս փրկութեան՝ ի բաց մաքրեսցի, վասն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի Պատ. ամէն:

Զչրթունս: Աւծանեմ զչրթունս քո՝ աւրհնութեան ձիթոյս բժշկութեան, զի զամենայն զոր ինչ՝ չար խաւսիւք՝ եւ ընդ վայր չարախօսութեամբ, նաեւ զամենայն զոր ինչ մեղար բանիւ Աստուածային զթութեանցն ողորմութեամբ՝ եւ սուրբ աւծութեամբս յամենայնէ՝ մաքրեսցէ ի յանցանաց վասն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. Պատ. ամէն: Զձեռն: Աւծանեմ զձեռս զայս՝ ձիթովս աւրհնութեան՝ զի զամենայն զոր ինչ սովաւ եւ կամ իմացմամբ սորա յառաջ եկին գործք անհաճոյք Աստուծոյ, այս աւծութեամբս ամենայն ի բաց մաքրեսցի, վասն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. Պատ. ամէն:

Քհն. աղօթէ: Գործք զաւրութեան՝ այսմ ստեղծուածոյ ձիթոյս՝ գործեսցէ՝ անուամբ Աստուծոյ հաւր ամենակալի՝ եւ

Յիսուսի Քրիստոսի որդւոյ նորա Տեառն մերոյ եւ Հոգւոյն սրբոյ՝ զի մի մերձեացի յայրս յայս՝ հոգի անսուրբ, եւ մի՛ յամենայն յաւրումս անդամոց սորա, նա եւ ոչ ի խորհուրդս իւրս Այլ բնականց ի սա՝ զաւրութիւն բարձրելոյն Քրիստոսի եւ Հոգւոյն սրբոյ, եւ վասն զաւրութեան ազաւթիցս՝ եւ աւրհնեալ ձիթոյս օւժութեան՝ զսպտրաստեալ առողջութիւնն արժանի՛ լիցի առնուլ վասն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի ։ Քհնյն զնէ զձեռս ի վերայ զլիցոյ հիւանդին եւ ասէ Չաղաւթս ։

Ջսուրբ եւ զվերապատուեալ անուն փառաց քոց՝ կարգամ երկնային Աստուած՝ Հայր ամենակալ, որ արարեր զերկինս եւ զերկիր՝ զծով եւ զամենայն որ ի նոսա, Աստուած Աբրահամու, Աստուած Իսահակայ, Աստուած Յակոբայ, Աստուած որ ի բարձունս բնակեալդ ես՝ եւ ի խոնարհս հայիս, հայեա՛ ի վերայ սորա՝ յոր եղեալ է ձեռք մեր եւ զոր առնեմք ի վերայ այսորիկ ծառայիս քո, որ զձեռս մարմնաւոր մերձեցուցանեմք հոգեւորապէս զաւրութիւն փառաց քոյ՝ մերձեցի՛ ի սա՝ սո՛ւր սմա զայսոսիկ Տէր, առողջութիւն մարմնոյ, ամբլծութիւն մտաց, երկայնամտութիւն առ քեզ, եւ խորհիլ զհաճոյն քո, հասանել առ քեզ կարողացի, եւ յամենայն նենգութենէ՝ փրկեա զսա որպէս փրկեցեր զորդին Իսրայելի յերկրէն Եղիպտացոց, զՊետրոս ի կապանաց եւ ի պահապանաց բանտէն, զՊաւղոս ի կապանացն, զՇուշանն ի սուտ վկայութեանցն, զԹիկլիա ի միջոյ տեսողացն, զԴանիէլ ի զրոյ առիժուցն, զՅովնանն ի խորոց ծովուն, զԴովտ ի Սողոմոնայ, նորնպէս ողորմեսցիս սմա Տէր, որ ողորմեցար քաղաքին Նինուէի որ լնակեալ էին ի նա՝ աւելի քան զհարիւր եւ քսան բիւր մարդկանս Տէր լիցիս սմա աւգնական եւ պաշտպան, եւ զաւրավար՝ որ եղեր մանկանն քո Դաւթի ի հալածմանէն Սաւուղայ ի կորստենէ սրտի իւրոյ ի ճանաչել զփառս քո ։ Որ բացեր զաչս զերոյն Եթաւպէի տեսանել զտեսութիւն աշխարհիս Սոյնպէս զչորհս քո ի վերայ սորա հեղ, եւ արժանացո՛ զսա՝ մտանել յաբքայութիւն քո երկնային, վասն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի եւ ամենասուրբ Հոգւոյն վայելէ փառք իշխանութիւն եւ պատիւ այժմ եւ միշտ ։

(Յետոյ կայ այսպէս)

Կանոն յորժամ հաւատացեալ քրիստոնեայն
սկսանի աւանդել զհոգին, նա(եւ) բնյն. առերևբեր կատարէ զայս
Ասէ ծ. Տէր ողորմեա, եւ զկնի զաղաւթս

Հայր երկնաւոր Աստուած, ողորմեա՛ հոգւոյ հրաժարելոյս
եւն. (բարեխօս կր բռնէ Ս. Աստուածածինը եւ բոլոր հրեշ-
տակները՝ Նահապ. Մարգ. Առաք. Հայրապ. Վկաները, եւն.
վերջը նորէն առ Աստուած կը զանայ, եւ յետոյ այսպէս)՝
հրաժարեա՛ հոգի քրիստոնէի՛ յայսմ աշխարհէ, (եւն. եւ նորէն
առ Աստուած կը դարձունէ աղօթքը. ի հուսկ սա հե-
տեւեալն)

Իսկ եթէ կամին կրտսեաւոր առնելի բերեն զԶՈՒԽԱՅՆ,
եւ բնյն. աւրճնէ այսպէս. Ամենակարաւղ եւ յաւիտենական
Աստուած որ մեղաւորաց զթութեամբ ողորմիս՝ եւ զ(յ)անցանս
թողուս. աղաչեմք զմարդասիրութիւնդ քոյ, զի զայս վերար-
կուս աւրհնեա՛ եւ սրբեալ արժանացո՛ (°) զի որք զսոյնս
վասն մեղաց իւրեանց զգենուն, թողութեան եւ առատու-
թեան՝ ողորմութեանդ քոյ՝ հետեւեալ արժանացի, եւ քեզ
Հաւր եւ ընդ Որդւոյ եւ ամենասուրբ Հոգւոյդ վայելէ փառք
իշխանութիւն եւ:

Յանեն աւրճեմ ջուր՝ եւ յապաւեն զճերն՝ եւ ազուցա-
նեն զչուխայն եւ եթէ յերկարէ հոգեվարբն նա(եւ) կարդան
զխաչելութեան աւետ. յամէն զլուխ :

(Ասկէց անդին կ'սկսի թաղման կանոնը ևւ)

Ամսիս 4/16 Յուլիս 1899.

ՄԿՐՅԻԶ Վ. ՄԵՂՍՈՒՆԻ

ԱՆԱՐԱՏ ՅՂՈՒԹԻՒՆ ԱՄԵՆԱՍՈՒՐԻ ԿՈՒՍԻՆ

Բ.

Ոչ նուազ զօրաւոր եւ անյաղթելի են աստուածաբանական պատճառաբանութիւնք որովք կը հաստատուի Անարատ Յղութեան վարդապետութիւն: Բաւ է որ աղտեղի կիրքեր բացարձակապէս կուրացուցած չլինին մեր մտաց աչքերն, անդէն եւ անդ կը փայլի ճշմարտութիւն:

Արդարեւ ի՞նչպէս խորհի՛ւ՝ առանց սոսկալու՝ թէ նա որ նախասանմանեալ էր լինել Մայր Աստուծոյ, կարենար վայրկեան միակ զսնուիլ զիւին իշխանութեան ներքեւ, ատել զԱստուած եւ ատելի լինել նմա . . . : Ի՞նչպէս այն մարմինն որ պիտի լինէր սրբարան Բանին մարդացելոյ մարթէր լինել ապականեալ՝ մեղօք թաթաւեալ: Մարմնացեալ Բանին արժանապատուութիւն չէ՞ որ կր պահանջէր զի իւր Մայրն լինէր ամենեւին սուրբ, ամենեւին անարատ, գերազանցապէս զարգարեալ ամենազգի շնորհօք:

Տիեզերական եկեղեցին, եւ ի մասնաւորի Հայ եկեղեցին կը կոչէ զամենասուրբ Կոյսն՝ «Թագուհի հրեշտակաց» : «Բարձրագոյն քերովբէից», «Վեհագոյն սերովբէից» : Ահա հատուած մը որոյ վերայ կ'արժէ որ խորհինք: «Տեղափոխեալ զքեզ ի վերնական ի կառս քերովբէականս Աստուածամայր, սպասաւորեալդ ի սերովբէից եւ երկրպագեալդ յանմարմնական զօրաց, անդադար երգով զքեզ միշտ մեծացուցանեմք»⁽¹⁾ Արդ անկարգութիւն մը, մեծ աններդաշնակութիւն մը չպիտի լինէր որ մինչդեռ սպասաւորք բոլորովին անբիծ, ամենեւին անմասն եղած են ի մեղաց, իւրեանց թագու-

(1) Շարական Ս. Աստուածածնի:

հին եղած լինէր մի օր արատաւորեալ, մեղօք սղտեղեալ, գերի դժոխոց, Աստուծոյ բոլոր գործոց՝ նոյն իսկ դուզնաքէից մէջ գերահրաշ իմաստութիւն, յարարթուն նախախնամութիւն, անճառելի նիրդաշնակութիւն կը փայլին. իւր Մօր նկատմամբ միայն այսպէս անիմաստ ու աննախախնամ պիտի լինէր նա. Այսպէս ուղիղ տրամաբանութեան առջեւ կամ Անարատ Յղութիւն կամ անկատարելութիւն ի գերագոյն էակն, չիք միջին ճամբայ : (1) Ո՛հ, ո՞րչափ սքանչելարուեստ (խորհրդով) յօդիւ միացեալ են քրիստոնէական հաւատոյ բոլոր մասերն. զի անհնար է մին եղծանել, առանց ամբողջ Աստուածային յատկագրի խանդարելու . . . :

Անուրանալի է այս. — Աստուածամայրութեան գերազանց պատիւն կը պահանջէր որ ի Մարիամ գեղուն առատապէս ամենայն պարգեւք եւ առանձնաշնորհմունք զորս մարթ է բաշխել լոկ արարածի մը. եթէ տրուած լինէր ի միում մահկանացուացո ստեղծել մեր մայրն, ի՞նչ շնորհ, ի՞նչ գեղեցկութիւն, ի՞նչ փառք չպիտի շռայլէինք յօժարակամ. բոլորովին սուրբ, անբիծ, գերազանցապէս անստղիւտ կացուցանելու զնա յաչս տիեզերացո. եթէ Աստուած մերժեց նմա Անարատ Յղութեան առանձնաշնորհումն, ըսել է կամ չուզեց կամ չկարողացաւ. եթէ չուզեց, ո՛ւր է իւր բարութիւն, իւր սէրն, իւր իմաստութիւն. եթէ չկարողացաւ, ուրեմն չէ ամենակարող, ուրեմն չէ Աստուած :

Ահա ո՛ւր կը յանդին սրբապիղծ մոլորութիւնք անոնց որք կը յանդգնին մերժել Անարատ Յղութեան վարդապետութիւնը. Այնչափ գերագոյն սոսիճանաւ բանաւոր է այդ վարդապետութիւն, որ զայն աստուածաբանօրէն կարենալ ժխտելու համար հարկ է ուրանալ կանխապէս Մարդեղութեան խորհուրդն, Քրիստոսի Աստուածութիւն եւ հետեւաբար բովանդակ քրիստոնէական հաւատքը :

Ծայրայե՞ղ կը թուի ոմանց այս առանձնաշնորհումն, բայց չե՞ն մտածեր թէ որքան համեստ է այս Աստուածամայրութեան բազդատմամբ :

(1) Սոսկալի տրամաբանող մը, Պ. Բրուտոն կրնար ըսել հոս, «Si je croyais à l'Evangile, je me ferais une folie et une impiété de douter de l'Immaculée Conception; ou tout ou rien.» Եւ չգիտեմ թէ ի՞նչ պիտի կրնային պատասխանել Անարատ Յղութեան թշնամիները :

Անարատ Յղութեամբ կը բարձրանայ Մարիամ միայն ի վեր քան զմեղուցեալ, զգատապարտեալ մարդկութիւն, իսկ Աստուածամայրութեամբ գեր ի վերոյ կը հանդիսանայ քան զհրեղէն եւ զանմեղապարտ զօրութիւնս հրեշտակաց, եթէ ծայրայեղութիւն մը կայ երբէք, Աստուածամայրութեան մէջ է այն, եւ յետ ընդունելոյ զայս, բողոքել Անարատ Յղութեան դէմ՝ հակասութիւն մ'է այնչափ ծաղրելի եւ անմիտ՝ որ անհաւատից իսկ պիտի կրնար զայրոյթ պատճառել :

Ո՛հ, ո՛րքան դժուար է կէս քրիստոնեայ լինել . . . :

Ահա, ի՛նչպէս կը մտածեն Հաւատք եւ Հանճար միացեալ : « Այս մայրութիւն որոյ մեծութիւն կերպիւ իւրք անհուն Է անհունութեամբ իւր առարկային, կ'ըսեն մեծն Ալպերդոս եւ Ս. Թովմաս, եւ որ այս պատճառաւ կը կոչուի աստուածային, իւր մէջ կը բովանդակէ հարկաւորապէս բոլոր կրտսերագոյն մեծութիւններն զորս Աստուած պարտ էր ընել Մարիամու, եւ զորս ինքն իսկ կը հռչակէ իւր սրտայոյզ խոնարհութեամբ, երբ կ'ըսէ. « Արար ինձ մեծամեծս հզօրն . » Այս մեծամեծ բաներն կը պարունակեն հետեւաբար իւր Անարատ Յղութիւն : » (1)

Այս վարդապետութեամբ սքանչելի կերպիւ կը փայլի Քրիստոսի արդեանց եւ շնորհաց մի նորօրինակ ազդեցութիւն : — Քրիստոսի արիւնն ոչ միայն զօրութիւն ունի ջնջելու մեղքն այլ եւ արգիլելու զայն. այս է զոր աստուածաբանք կը կոչեն կանխապան ազդեցութիւն (efficacité préservatrice) իւր արդեանց. բարձէք զԱնարատ Յղութիւն, եւ ահա փրկագործութեան այս հրաշալի զօրութիւնն է որ կանհետի իսպառու, Բայց այսքան բարձր մտածութեանց մէջ լաւ է որ երկնաթոիչ վարդապետ մը ունենանք մեզ առաջնորդ : Ահա Պօսիւէ « Տիրէ մահ յամենայն մարդիկ ի զարգուն հասակի, յաղթահարէ զնա փրկիչն մեր շնորհօք իւրովք. տղայք եւս նորա ծինք հեծեն ընդ բռնաւորութեամբ նորա, ի պարտութիւն մատնէ զնա Քրիստոս սուրբ մկրտութեամբ. մատնէ մահ եւ յընդերս մարց, եւ սպանանէ՝ զոր գտանէ անդ, այլ փրկիչն մեր զընտրեալս իւր երեւելիս զերծուցանէ եւ անդ ի մահ ուանէ, որպէս զՄկրտիչն Յովհաննէս, Հասանէ մահ եւ ի

(1) AUG. Nicolas, La Vierge Marie et le Plan divin T. H. P. 124.

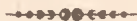
սկիզբն անդր, եւ դատապարտէ զմարդիկ անդատին ի յդուլե-
նէ. ո՛վ փրկիչ մեր ամենայաղթ, այն եւեթ սպա մնայցէ
նմա տեղի ապաստանի՝ ուր ոչ հասանիցէ յաղթութիւն քո,
արիւն քս՝ դեղ ամենաբոյժ որ զօրէ ազատել զմեզ ի չարէն,
ո՛չ կարիցէ եւ զառաջս առնուլ չարին, բուժեսցէ եւեթ զայն,
եւ ո՛չ կարասցէ պահել յայնմանէ, իսկ եթէ կարող իցէ պահել ի
չարէն, կարողութիւնդ այդ մնայցէ՞ իսպառ անգործ, առանց
ուրուք յանդամոց քոց զգալոյ զզօրութիւն նորա: Քաւ լիցիքեզ,
փրկիչ իմ. վասն փառաց անուան քո, դէթ զմի յարարածոց քոց
ընտրեա՛ յորում երեւեսցի զօրութիւն սուրբ արեան քո ընդդէմ
օրինացս մահու. եւ ո՞ լիցի արարածս այս, եթէ ոչ ամենօրնեալ
մայր քո, ներեա ինձ ասել փրկիչ իմ, գուցէ ընդ երկրայուլութեամբ
անկցի ամենակարող զօրութիւն սուրբ արեան քո: »

Եւ ո՛ւր կը մնայ այժմ այն տղէտ առարկութիւն՝ թէ
քանի որ Քրիստոս զեռ չէր մեռած, սկզբնական մեղքն չէր
կրնար ջնջուիլ: Բայց շարունակենք. « Արժան է ստուգապէս՝
զի պատուական տրիւն որդւոյ կուսին ազդեսցէ ի նա զա-
մենայն զօրութիւն իւր, առ ի պատուել զանակարանն՝ ուստի
եկն նա ի լոյս: Յիշեցէք աղաչեմ, տեսարք իմ, զոր ինչ ոք ի
նախնի Հայրապետաց Գաղղիոյ, մեծն Եւքէր եպիսկոպոս Լիո-
նի, ասէր իւրովն պերճախօսութեամբ, զի Մարիամ եւս գնե-
ցաւ որպէս զայլս ի մարդկանէ արեամբ որդւոյ իւրոյ, լայց
այսուիկ զանազանի յամենեցունց՝ զի արիւնն այն եկեալ էր
ի կուսական մարմնոյ նորա: Հասարակաց է շնորհ հաւատա-
ցելոց՝ զի Քրիստոս տայ եւ նմա զարիւն իւր: այլ այս ա-
ռանձին նմա է շնորհ, զի ի նմանէ ընկալաւ Քրիստոս զարիւնն
զայն. զամենեւեմք իսկ ցօղէ զարիւնն զայն սրբարար, այլ
առանձին շնորհ այն է սրբոյ կուսին, զի ինքն է աղբիւր ար-
եանն այնորիկ: Որպէս զի կարէք համարել զյղութիւն սրբոյ
կուսին որպէս աղբերակն արեանն Յիսուսի. անտի սկսանի զե-
ղեցիկ այս գետ ծաւալել, գետս այս շնորհաց՝ որ հոսէ յերա-
կունս մեր ի ձեռն սուրբ խորհրդոց, եւ ամէ հոգի կենդանա-
րար ի մարմին Եկեղեցւոյ: Եւ զոր օրինակ աղբիւրք, որպէս
թէ յուշ ամեալ զակունս իւրեանց, ցայտեն ի վեր միջեւ ի
բարձրութիւնք նոցին ընդ օդս, այսպէս հաւատասցուք ա-
ներկմիտ՝ զի արիւնն Քրիստոսի հասուցէ զզօրութիւն իւր
ի վեր միջեւ ի յղութիւն մօր իւրոյ, առ ի պատուել զաղբե-
րակն իւր: »

« Մի եւս ապա, ո՛ր հաւատացեալք, մի՛ զանուն կուսին խնդրէք ի զատակնիք մահուն հասարակաց ազգի մարդկան, ոչ զտանիցէք զայն անդ, քննեալ է անտիւ Եւ ո՞րպէս.— ի ձեռն ատուածային արեանն, զոր ի կուսական ծոցոյ էառ Քրիստոս, եւ փառս իւր հա՛ւարի ի կիր արկանել փսոն նորա զամենայն զօրութիւն արեանն այնորիկ ընդդէմ մահաբեր օրինացն՝ որ անդստին ի սկզբանէ սպանանէ զմեզ : » (Բեմբաց. ի Տիրամայրն թարգմ. Հ. Եդ. Հիւրմիւզ, էջ 93-95.)

ՆԵՐՍԷՍ Զ. Վ. ՓԱՓԱՋԵԱՆ

(Շարայարեյի)

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՓՈՐՁ ՄԸ

(Տես անցեալ թիւ)

10. Նոյնատեսակ ամբողջութեան մը տրուած յորջորջումն է Անունն, որ կրնայ ըլլալ հասարակ կամ յատուկ :

Ամբողջութեան ընդհանուրին տրուած յորջորջումն՝ հասարակ անուն է :

Ամբողջութեան մի մասին կամ առանձնաւորին տրուած յորջորջումն՝ յատուկ անուն է :

11. Ամեն անուն կամ յորջորջումն՝ յատուկ կամ հասարակ՝ սկզբնաբար անվան է. այսինքն բանի մ'որպիսութիւնը (ինչպէս ըլլալը ցոյց կու տայ)։ Անվան բառ մը յաջորդա-

բար կը զտնայ յատուկ անոնքի եւ ապա հասարակի, եւ
կ'ըլայ գոյական մը, որ է ըսել՝ բանի մ'իսկութիւնը (ի՛նչ ըլ-
լալը) ցոյց տուող բառ :

12. Անոնք կրկին փոփոխութիւն ունի, քիւ եւ հոլով:

13. Թիւն երկուք է հայերենի մէջ. եզակի, միութիւն
յոյց կու տայ. Յոգնակի, մէկէն աւելին :

14. Աշխարհաբարի մէջ անուններուն յոգնակին զխառ-
րաբար երեք կերպով կը շինուի. անուան վերջն 1. ք մը, 2.
եր, 3. ներ, աւելցունելով :

Ա. Ամեն բանի վերջը կրնանք ք մ'աւելցունելով յոգնակի
ընել զայն: Գրարարի մէջ ընդհանուր է այս կերպ:

Բ. Միավանկ բառերուն վերջն եր կը զրուի: մաղ - մա-
ղեր :

Գ. Երկավանկ կամ բազմավանկ բառերուն վերջը ներ
կը դրուի: Ատաղձ—ատաղձներ. աքաղաղ—ներ:

Դ. Այս երկու դասերուն մէջ կը գտնուին մէկ ու կէս վանկ
ունեցող բառերն, որոնց յոգնակին կը կազմուի այսպէս:

ա. Եթէ կէս վանկը բառին սկիզբն է՝ ներ կը զրուի.
մ(ը)լուկ - մլուկներ. չ(ը)լթայ - չլթաներ. զ(ը)լուխ - զլուխ-
ներ. եւն :

բ. Եթէ կէս վանկը բառին վերջն է՝ եր կը դրուի. ոսկ(ը)ր
— ոսկրեր. վաղ(ը)ր — վաղրեր. կայս(ը)ր — կայսրեր. եւն:

ե. Երկավանկ կամ բազմավանկ բարդ բառերուն յոգնա-
կին կը կազմուի այսպէս.

ա. Եթէ բարդութեան վերջին բառը միավանկ պարզ գո-
յական է՝ վերի Ա եւ Բ կանոններուն համեմատ միայն կրնայ
յոգնակի ըլլալ. Զօրապետ — ք — եր. բաժնեքուղք — ք — քուղքեր.
ղատարկապորտ — ք — եր. եւն: (Բ. կանոնին համեմատ յոգնա-
կանավերջն եթէ զործածուի՝ պէտք է ուշ զնել՝ որ անցիկ
դերբայի եր վերջաւորութեանը հետ չչ'իօթի. ասոցն տիրապե-
տեր են, այս պարագայիս մէջ լաւագոյն է Ա կանոնին համե-
մատ ըսել՝ ասոց տիրապետք են:

բ. Եթէ բարդութեան վերջին բառը միավանկ բայարմատ
մէ՝ վերի Ա եւ Գ կանոններուն կը հետեւի. զօրավար — ք —
ներ. դռնապան — ք — ներ. ընդդիմադիր — ք — ներ:

գ. Եթէ բարդութեան վերջին բառը մէկուկէս վանկ է՝

Ա. և Գ կանոնին համեմատ կը կազմուի յոգնակին: Մարդա-
(ը)սպան — ք — ցեր, Դրամարկ(ը)դ — (արկեդք) — դրամարկդեր:

դ. Եթէ բարդութեան վերջին բառը կրկնավանկ կամ
բազմավանկ է՝ Ա. և Գ կանոններուն համեմատ կը կազմուի
յոգնակին:

15. Այն ամեն բառ որ յոգնականացուցիչ ք գիրն ունի իր
յանգին՝ կամ անփոփոխ կը մնայ յոգնակին մէջ իր ք գրովը,
և կամ ք գիրը կորսուցունելով՝ վերի կանոններուն կը հա-
մաձայնի. Աջք — աջեր — աջք. փառք — փառք. ևւն:

16. Այն ամեն բառ որ իր յանգին յ գիրն ունի՝ եր կամ
ցեր յաւելուածը չառած կը կորսուցունէ իր յ գիրն. Տղայ —
տղաներ. ճամբայ — ճամբաներ:

17. Յոգնակի յայ ցեր եւ եր յանգն՝ գրաբարին ցեար
և եար յանգն է. վանեար (տուներ), բարձկեար (բարձիկներ),
որեար (մարդեր), Ունինք նաև կեար յանգն պարսիկ. աղօթ-
կեար (աղաչողներ), անի կամ ի, աւագանի (մեծեր), շանի (չու-
ներ), որե, գիւղորե (գիւղեր). եան, գրեան (գիրեր, գիրքեր).
ստան. ևւն:

(Կարեւոր է զիտել՝ որ գրաբարի մէջ տեսնուած քերա-
կանական եւ բառական հաղուագիւտ գործածութիւնք՝ (որ
գաւառաբարբարի երեւոյթ ունին) աշխարհաբարի մէջ սովո-
րական դարձած են):

18. Հոլով. — Խօսքի մէջ անուան վերջաւորութեան առած
կերպ կերպ փոփոխութիւնը հոլով կը կոչուի:

19. Անունը՝ որ իր սովորական անփոփոխ վիճակին մէջ
Ուղղական կ'ըսուի՝ հորս կերպով կրնայ փոխել իր վերջաւո-
րութիւնը:

Ա. Սեռական, որո՛ւն ըլլալը ցուցնող.

Բ. Տրական. որո՛ւ տրուիլը (ղրսէն) ցուցնող.

Գ. Բացառական. հեռանալ՝ զատուիլը ցուցնող.

Դ. Գործիական. ի՞նչ բանով, որո՛ւ հետ ցուցնող:

Ասոնցմէ զուրս կը մնայ Հայցականն, որ ըստ ինքեան
հոլով է. այլ գործողութեան զլիաւոր իմաստը լրացունող
խնդիր մը:

10. Ձայնաւոր գիրերն հոլովելու (եւ ուրիշ) ատեն կարգ մը փոփոխութիւններ կը կրեն, հաստատուն օրէնքով. այսպէս. Ա. բառին վերջին վանկին մէջ՝

ի	կը փոխուի	ը.	ի	բայց չգրուիր.	գիր—գ(ը)րել
ու.	»	»	ը.	»	» քուդք—ք(ը)դքեակ
է	»	»	ի.	սէր—սիրել	
ոյ	»	»	ու.	յոյս—յուսաւոր	
եա.	»	»	է.	մանեակ—մանեկածե.	

Բ. իսկ վերջաւորութեան մէջ՝

իւ.	կը փոխուի	ու.	ի.	պատիւ—պատուել
եայ.	»	»	է.	քրիստոնեայ—քրիստոնէութիւն

21. Կարգ մը բառերու վերջաւորութեան միօրինակ փոփոխութիւնն Հոլովումն կը կոչուի:

22. Հայերենի մէջ երկու տեսակ հոլովում կայ. Կանոնաւոր եւ Անկանոն:

Ա. Կանոնաւոր մը կոչուի հոլովումն՝ երբ անուան վերջն աւելցուն կամ մտցուն ձայնաւոր գիրեր, (կամ երկբարբառ), կամ նայական և գիրն ալ միասին. աղջիկ—ջկան. անուն—ունան. օր—օրուան:

Բ. Անկանոն է հոլովումն՝ երբ անուան վերջն աւելցուի ձայնաւորի հետ ուրիշ բաղաձայն գիր մ'ալ. քոյր—քրոջ. տէր—տիրոջ. եւ կամ թէ երբ բառին մէջ գտնուող ձայնաւոր գիրն ձայնաւորներու փոփոխութեան կանոնին հակառակ ձեւ մ'առնէ. Օր—աւուր. Հայր—հօր. եւն:

Շարայարեյի

Ս. Վ. Ն.

ԱԼՊԵԱՆՔ

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՃԱՄԲՈՐԴՆԵՐ

(Շարունակութիւն եւ վերջ, տես քիւ 5)

Ժ. Շոգեկառքերէն առաջ եւ յետոյ ճամբորդութիւնք եւ ճամբորդներ.— Այս դարուս տեղափոխութեանց զլիսաւոր փոփոխութիւններէն մին շոգեկառքն է։ Գրեթէ կէս դար առաջ ի՞նչ էր մեր ցամաքային տեղափոխութեան զլիսաւոր միջոցն՝ ենթադրենք Բարիզէն ձենեփրա երթալու համար։ Ճեպընթաց կոչուած կառքն, որ հազիւ երեք օրէն կը կտրէր այդ ճամբան։ Քանի մը շաբաթ առաջ հարկ էր վարձել կառք մը եւ հազիւ քանի մը հոգի կրնար մտնել մէջը. թէպէտ եւ զընտարճալի էր այդ։

Իսկ այսօր, շոգեկառքն՝ յերաւի ճեպընթաց՝ օրն եւ ժամ քու ընտրութեանդ թողուած՝ տասուերկու ժամուան մէջ կը փոխադրէ զքեզ։ Սակայն յառաջդիմութեան այս քայլն բոլորովին անխափր կրնայ մնալ՝ գէթ շոգեկառքի զրութեան հակառակօղ սրտերու առջեւ։ Սակայն ես ոչ երբէք երազած եմ հակառակն այդ սրասոյր կառքին. բայց եւ այդու իսկ Ալպեանց կոյս ծոցին մէջ չեմ անորժիր այդպիսի գաղանի մը վազըն տեսնել։ Շոգեկառքն իբրեւ ծրար մը կը տեղափոխէ ուղեւորներն։ Ո՛ւր են այդ գեղեցիկ հրապոյրներն որով Ժ. Ժ. Ռուսոյ գիւթուած հմայուած յաւիտենական անընդ փայփայանքն ու զգուանքն կ'երազէր Ալպեանց ծոցին մէջ։ Հազիւ թէ ճեպընթաց կառքն Յուրաներու երեք չորս յարկն կը բարձրանար, քառակ կամ հինգ զոյգ ձիերն սրարչաւ կը դիմեն Փոսիլի կապանն, չրջան մը՝ եւ ահա լԱպեանց շղթաներն եւ Սպիտակ լեռն ոսկեփառ կը շողշողան արեւուն ճառագայթներէն։ Ուտ-

ներնուս տակ ձինեվրայի կապուտակ լինն, երկնից կապուտակէն աւելի վառ. զառիթափ եղեւնեայ անտառներէ չրջապատեալ եւ Վոտի եւ Շապլէնի լայնանիստ գեղածածաղ գիւղակներով Դիւթիչ է տեսարանն, շանթահար, անմոռանալի մահուչափ սրտազրաւ է Ալպեանց տեսարանն: Հազիւ թէ՛ կ'ըսէ Ռուսոյ՝ Յուրայի բարձունքէն ձինեվրայի լինն տեսայ զգրլխեալ էի անըջոց մէջ, մարդկային աչք այսպիսի գեղեցկութիւն տեսած չեն բնաւ. ժողովուրդ եւ բնակութիւն, սիրտ եւ օդ յարմար իրարու: Մտնենք չոգեկառքի մէջ. եւ ո՛վ արդեօք հմայական անըջոց մէջ զգլխած է ձինեվրայի չոգեկառաց կայքն մտած ատեն: Ուստի թէպէտ եւ դանդաղաքայլ մեր ճեպընթաց կառքերն՝ սակայն իբրեւ ծրար մը չեն փոխադրեր զմեզ տեղէ տեղ: Սակայն նախկին փոխադրութեան միջոցներովն ալ՝ հարկ չէ ըսել՝ թէ որչափ անտանելի եւ դժուարին պիտի ըլլար բեր բերուց բանակներն ալպասիրաց՝ փոխադրել իրենց նուիրական նպատակէտն: Միայն Բարիդի եւ Մարսիլիոյ երկաթեայ գծերն օրուան մը մէջ 3000 ճանապարհորդ զբօսաչրջիկներ կը փոխադրեն ի ձինեվրա. նախկին քանի մը հարիւրներու տեղ: Ամեն տարի երեք ամսուան մէջ 200,000 հոգի աշխահիս հինգ կողմէն կը դիմեն այս Միջալիս. իսկ Զուրիցերի առ հասարակ՝ մէկ միլիոնէ աւելի. այսպէս կը վկայեն Ալպադիրք: Մեծապէս ուրախ եմ ալպասիրաց այսչափ բազմանալուն համար. Ալպեանք սիրելի են եւ աննախանձ սիրելի. ամենուն համար տեղ կայ, անսպառ միջոց. առանց մեր հասարակաց հանդէսներուն նմանելու՝ ուր բազմութեան երեսէն ստիպեալ պարտաւոր ենք աղաչել քովերնիս գտնուողին տեղ տալ մեզ սակաւիկ մը, ազատ համարձակ կրնանք դառնալ ու չարժիլ, վազել ու արչաւել այդ յաւիտենական բարձանց վրայ:

Այլ ներեցէք որ չոգեկառաց նպաստին հետ՝ կամ մանաւանդ յառաջդիմութեան ըրած օգտին հետ՝ մեծամեծ վեճանքն ալ չմոռնամ: Վասն զի ճանապարհորդներու փոխադրութեան հետ անպակաս կը փոխադրեն բերաւոր ծրարներ, որով Ալպեանց բնական պարզութիւնն սկսած է ուրեք ուրեք իր անպաճոյճ դիրքէն հեռանալ եւ անտի պաճուճանքերու շուայ արդուզարդն զգենուլ: Բարեկամներէս երկուքն եւ ես օր մը ստիպեալ էինք հին պատուաւոր եւ կաղզուրիչ օթեւաններու տեղ տնկուած փառաւոր պալատներու (որոնց պանդոկ անունը

կուտանք) մէջ պատասպարուիլ: Ամենապարզ էր մեր զգեստն, եւ լաւ եւս է ըսել՝ Ալպեանց պահանջից համաձայն, սակայն կոնսկնիս ունէինք պայուսականման ծրարն: Դեռ եւս մտից առջեւ՝ պանդոկին զխաւոր սպասաւորն ներկայացաւ մեզ, եւ յայտնեց՝ թէ հնար չէր ներս մտնել առանց շնորհալից արդու-ղարդի. վասն զի տիկնայք կային հոն: Մեր ծրարին մէջ մինչեւ իսկ փափուկ ձեռնոցներն մոռցուած չէին. ուստի հաստա-տական պատասխանն չուշացաւ: Ո՛հ, Ալպեանք եւ շուայլ յա-ռաջդիմութիւն. ո՛րչափ հակակիր բան, եւ սակայն իրականու-թիւնն է: Սակայն այդ ծրարն խնայողութեան համար չէր, եւ ոչ իսկ՝ չմոռնանք ըսել՝ սին արդուղարդի հաճոյից, այլ մեր ա-պահովութեանն, եւ ի հարկին՝ հակառակ այդ յառաջդիմու-թեան քմաճոյից՝ մեր անձնական անկախ ու ազատ զուար-ճութեան: Ալպեանց սիրահարներու համար ընդհանուր կանոն դիտնալու է՝ Ամեն բան անձամբ հոգալ եւ արտաքիններու չկարօտիլ: Ծրար մը, որպէս զի փոխադրութեան հարկին չկարօտինք, առոյգ սրունք, կառավարներու ձեռքէն ազատ մնալու համար:

Սակայն թէ լաւ սրունքի եւ թէ ծրարի դործածութեան համար ալ կրթութեան եւ հրահանգի կարօտ ենք: Առաջին օ-րըն ամեն բան յաջողակ է, առաջին շրջան. այլ երկրորդ օրն ծրարն քիչ մը կ'ըսկսի ծանրանալ, միջոց կը բնտրենք ազատե-լու այդ բեռէն, երկրորդ շրջանակ. երրորդ օրը հնար չէ այլ եւս կրել այդ ահագին ծանրութիւնն: Վերջին շրջանակն է. զիմացիր բարեկամս, եւ կը տեսնես որ վարժութիւնն չորրորդ օրէն կ'ըսկսի. վերջին շրջանակն է: Երիտասարդ բարեկամ մը՝ որուն հետ առաջին անգամ ալպեան վերելք մը կատարեցինք, շատ նեղութեամբ կրցաւ երեք օր չալակել իր ծրարն. չոր-րորդին այլ եւս հնար չէր: Առաջնորդնիս՝ վասն զի միշտ ա-ռաջնորդ մը պէտք է ունենալ այս վերելից ժամանակ, հրամա-յեց ծրարներն ձգել պահ մը ի դադար. ամենքս ալ թեթեւ-ցանք մեր բեռէն, սքանչելի տեսարանն եւ մաքուր օդն վա-յելեցինք սակաւիկ մի. եւ ահա դադարն աւարտեցաւ. չալկե-ցինք մեր բեռն եւ ինկանք ճամբայ: «Եաջողութի՛ւն. գոչեց մեր բարեկամը, վարժեցայ. չեմ գգար բեռս.» սակայն բեռն իր կոնսկէն եւ զլեւէն շատ վեր մնացեր էր: Ահաւոր զառ ի թափ մ'էր կտրածնիս. կը սուրայինք դէպ ի վար, մոռցեր էր իր ծրարը . . .

Ո՛հ՝ ի՛նչ երջանիկ էին նախկին ալպագնացք. մինչ ի հարկէ ստիպեալ հին նահապետական ապաստանարաններն կը դիմէին. աւր քան այժմեան փառաւոր պոնդոկներն բւերապատիկ հող եւ խնամք՝ սէր եւ օգնութիւն կը գտնէին. Այժմեան պանդոկներուն մէջ մեր վճարմունքն ստիպողական հարկ են. հանրակառքի նման կը մտնենք մէջը. եւ ոչ իսկ չնորձալի ձեւ մը կը նշմարուի այդ անձանց վրայ՝ որ Ալպեանքն ալ մասամբ շահավաճառ ըրած են այսօր, եւ զուցէ թէ օր մ'ալ ամբողջովիմբ. Ո՛ւր են հին այդ տնակներն՝ ուր իբր ընտանեաց ծոցին մէջ կը պարուրէինք. ամեն ընտանութիւն անպակաս, եւ մինչեւ իսկ ի հարկին իրենց քօսկն՝ եւ առանց բռնաւ ծանօթութիւն ունենալու՝ կը նուիրէին. իսկ այսօր ոչ թէ այդ պանդոկներուն յաճախորդ ենք մենք, այլ թուանիչերն, ինչպէս նաեւ չոգեկառաց մէջ՝ ծրարներ, պայուսակներ:

Ընդհանուր առած է՝ թէ առանց Հարստութեան Զուիցերիա գոյութիւն չունի. Զուիցերիա իր լեռներն ու սառնարանքն կը շահագործէ, ինչպէս որ օտար երկիրներ իրենց հանքն ու բովն. հարիւր միլիոնէ աւելի է տարեկան եկամուտն. Այլ ասարեոյն մէջ ութ կամ ինն ամիս զաղար կայ. եւ այդ միլիոններուն կէսը այն ասպնջականութեան եւ ճարտարարուեստ աշխատութեանց կը նուիրուի, որով միշտ եղական հանդիսացած է այս երկիրն. Այնչափ բարձունքներու վրայ կարօղ ըլլալ ամեն հարկաւորն թէ բնակութեան եւ թէ ապրուստի համարել, յայտնի է թէ որչափ զոհողութիւն եւ ծախք կ'արժէ. Իրաւ է թէ չափազանցօղներ պակաս չեն. Պ. Դոբֆէր կը յիշատակէ քանի մը խստապահանջ պանդոկատեարք, որ մինչեւ 357 ֆրանք եւ 50 հարիւրորդ պահանջած էին չորս հոգւոց ճաշին եւ գիշերելուն համար. սակայն բարեբաղդաբար այսպիսի չափազանցութիւնք հազուադիւտ են. իսկ միջին կարգի պահանջներ շատ աւելի. Բայեկամներէս միոյն քով տեսած եմ ալպեան Զուիցերիոյ Մեծ Պանդոկ անուն Ասպնջարանին հաշուեցոյցն. որուն մէջ այսպէս գրուած է. «Այս ինչ պարոնն ընտանեօք կանուխ արթնցուցած ըլլալու համար 5 ֆրանք» Յաջորդն ալ ըստ պատշաճին. Այս հաշուով զարթուցիչ ժամացոյցն միասին տանիլ աւելի շահաւոր է:

Ալպեան վերելակութեանց համար պահանջուած գնոյն համեմատ յաճախորդաց թիւն եւ բարձրութիւնն ալ բազմապատկուած է. Կէս դար առաջ 3 հազար մեղք բարձրութիւնն իբր

Հերակլեսան արձաններ նկատուած էին. իսկ այսօր Սպիտակ լեռն
բաւական չէ եւ աւելին կը խնդրուի. Կանայք՝ աղջկունք եւ տղայք
կ'ամբառնան հոն առանց դժուարութիւններէն խորհելու, եւ պա-
րահանդէսք կը սարքուին այդ վիթխարի սարատափին վրայ:
Վարդ լեռն եւ Սէրվին եւ այլք խոնարհած են այլ եւս. քանի
մը դազաթնէր կան՝ որոնք անմատչելի մնացած են եւ կը մը-
նան տակաւին, յականէ յանուանէ Հսկայի ատամն կոչուածն.
զոր Անգլիացի ճարտար ալպագնաց մը՝ անմատչելի դիրքէն
տագնասպած՝ քանցել ու զգետնել խորհած է: Անգլիացի մը
չորս գլխաւոր մասի բաժնած է Ալպեան վերամբարձումներն:

Առաջին . Բացարձակ անհնարին .

Երկրորդ . Դժուարին եւ անհնարին.

Երրորդ . Դժուարին.

Չորրորդ . Ալպագնացից հաճոյալիցքն:

Երբեմն եւ ոչ իսկ հնար էր խորհիլ այս ահա-
ւոր բարձանց ելքն. այսօր շնորհիւ Ալպեան կաճառներու՝
համալսարհիկ զբօսավայր դարձած են այդ սարք ու սառեր.
սակայն ո՛րչափ զոհերու միջոցաւ պատրաստուած են այդ
դիւրութիւնք: Երկար խօսքին համառօտութիւնն է այս. Որչափ
ալ նախկին վիճակն աւելի պարզ ու քաղցր, սակայն այս
օրուան միջոցներն շատ աւելի բարձր են եւ ընտիր եւ օգ-
տալատ :

ԺԱ. — Ալպեանքն այցելելու ամենեւն ընտիր միջոցն. —
Ալպեանց մէջ հետի ձիաւոր կառքով եւ չոգեկառով կրնաք
ճամբորդել. եւ նոյն իսկ (հիմակ) հեծեկանով, Իւրաքանչիւր
ոք յայսմ իր ճաշակին իր զօրութեան եւ իր քսակին պարտա-
կան է հետեւիլ, ամեն միջոց ընտիր է, բաւական է որ ձանձ-
րոյթ չառթէ:

Ինչ որ ալ ըլլայ փոխադրութեան միջոցն՝ սակայն երկու
կերպ կայ Ալպեանքն այցելելու: Կրնանք շատ եւ շուտ տես-
նել. կրնանք քիչ տեսնել այլ շատ զուարճանալ: Առաջինն յար-
մար է անոնց որ այնպէս կը բաղձան. կամ որոնց կրկին
դարձն հաւանական կամ դիւրին չէ. կամ որ առաջին անգամ
կը դիմեն հոն, կամ ժամանակ վատնել չեն ուզեր. նոյնպէս

դպրոցական կարաւաններու համար: Իսկ երկրորդն՝ որոնց համար կեանքն երկար կը թուի:

Ամեն դիւրութիւն կայ. անդադար երթեւեկն կը յաջորդէ: Սակայն անգամ մը առաջին եղանակաւ վարուողն, երկրորդին պապակով կը տոչորի: Այսչափ դիւթիչ են այդ յաւիտենական լեռներն:

Հո՛ն, ուր քան ամեն ուրեք արեւն աւելի կը վառի եւ երկինք աւելի պայծառ են, հո՛ն, ուր բնութեան ամեն խաղերն՝ փափուկն, աստիճանաւորն, ահեղն ու ահաւորն, ներզաշնակն ու հակադիրն կը լծորդին իրարու: հո՛ն, ուր կապուտակ ծովն մերթ զայրազին եւ մերթ հեզիկ կը համբուրէ կամ կը բախէ այդ յաւիտենական ամբարտակներու ոտներն, կը լիզու ու կը քծնի, հո՛ն՝ ուր նարնջենին եւ լեմոնն եւ կիտրոն կը խնկեն ամեն տարի այերքն բուրմամբ եւ աչքն ու ճաշակ պտուղներով, ուր՝ արմաւենին՝ արեւելից եւ Ափրիկէի նուիրական յուշարարն՝ կը ծաղկի կը փթթի, եւ հիւսիսային կաղնեաց նրման կ'ուռճանայ հաստաբաղուկ ձիթենին: հոն՝ ուր երփնագեղ ծաղկունք կը վառին ու կը վառեն աչք ու սիրտ, Եւրոպիոյ ձմեռային պարտէզն է: Անոնց կողերուն վրայ ծիրանեքարի (պորփիւր) եւ հերձաքարի ապառաժուտներուն մէջ՝ սոճիներն ու կուենիներ (mêlèze) հովանաւոր ծմակներ կը պատրաստեն. սոսկալի ծործորներ, յաջորդաբար յորճանուտ ու ցամաք հեղեղներ զիրար կը բազմապատկեն: Ամենուր վրայ ձիւնաթոյր պսակն, եւ աւելի վեր՝ կապոյտ երկինքն կը տիրէ: Ի մի բան խիստն ու դժխեմ՝ ժանտն ու սոսկում՝ դէմ առ դէմ են ամուքին ու քաղցրին, ծիծաղին ու վայելքին. երկնից եւ երկրի բոլոր սքանչելիք կեդրոնացած են երկրագնդիս այս կէտին վրայ:

Դ Է Պ Ք (CASUS)

(Շարունակութիւն տես քիւ 5)

Ո՛ր եւ իցէ գործ նաեւ մի աննշան ինչ՝ պէտք ունի՝ անհրաժեշտ կարեւորութեամբ՝ մի պատճառի, զի ըստ որում յայլ թիւս «Պատկեր Հանդիսի» Յաղագս էութեան Աստուծոյ կ'ապացուցանէինք՝ թէ չիք ինչ գործ առանց պատճառի. non datur effectus sine causa. Երբոր ի մէջ ծածկեալ կը լինի ո՛ր եւ իցէ գործոյ պատճառն՝ իսկոյն առ դէպս (ad casum) կ'ապաւինիմք, Ուրեմն դէպք մի անուն է որ յոյժիցս մեր տգիտութեան արտայայտիչ կը հանդիսանայ. մի որ եւ իցէ իրի պատճառն անգիտանալնուս պէս կըսենք. դէպքն ըրած է, դէպքով պատահած է. Այսպէս օրինակի աղագաւ երբ մի կատաղի հրդեհի ճարակ լինի տուն մի, կամ ընկզմի՝ խորասուզի նաւափայտ մը, մինչ պահապանին կամ ղեկավարին վերադրել կ'անկարանաւք, իսկոյն կը զոչենք թէ դէպքէն է յառաջացած. դէպքով է եղած . . .

Դիմելով, ուրեմն դէպքին, մինչդեռ չուրացուիր առաջին գործող պատճառն (causa prima efficiens), պէտք է որ ընդունինք որակութիւնքն, որք են ի նմա, այսինքն է մքուքիւն անկարգութիւնք, յարատեւ յողգողղութիւն, անհաստատութիւն .

Ինքնադէպ ինչ չէ կարող ունենալ կարգաւորեալ արգասիք, հաստատուն գործ, զի առ այս խնդրի իմացութեամբ ճշխացեալ միտք ի հարկէ։ Այսպէս կ'ըմբռնանէ զհակառակորդ հեթանոս փիլիսոփայ ոմն. մի անասուն կարօղ է դիպուածով (per casum) յաւաղի վերայ անցանելն նշանակել իւր կըղա-

կով՝ թաթով՝ մի A կամ յալփաքետաց մի որ եւ իցէ տառ. այլ սակայն ըստ նմին օրինակի նշանակել, յօրինել բովանդակ իլիական քերթուածն Հոմերի, այդ անհնարին է, վասն զի մի գիրք կարգաւոր զրութեամբ չարադրելու համար կարեւոր է իմացութիւն, միտք, զի ի ձեռն մտաւոր կարողութեանց ըմբռնէ եւ ըստ ամիմ կարգաւորեալ յօրինէ: Տակաւին չէ լսուած որ ի գիպուածոյ ծագում առած լինի մի կարգաւորեալ եւ որ առաւելն է մի հաստատուն գործ: Մարթ է ապստոյցանել (միշտ ենթադրելով նախապատճառն) թէ մի կղմինտր ինքնադէպ անկանելով ի վերուստ վերաւորեր է անցորդին զլուխը: Սակայն եթէ հանապազօր, ի նմին ժամու, միեւնոյն վայրէն անկանելով կղմինդր կամ վիրգ վիրաւորէ միեւնոյն անցորդը, ո՞ր ապուշը կը յաւակնի դիպաց սեպհականել այդ գործը: Իսկոյն կ'ապացուցուէր որ բանականութիւն ունեցող պատճառի մը պործ է: Ապա ուրեմն, չէ մարթ ի գիպուածոյ համարել ամենայն իրաց կարգաւորեալ էութիւնը: — Պրտտարքոս կը պատմէ մի գեղեցիկ դէպք Ապեղէս նկարչին պատահած, բայց կ'ըսէ թէ բախտի միակ հրաշքն է եւ դէպքի է փոխուած. եւ զայս կամիմ պատմել յարդելի ընթերցողաց ցուցանելու համար, թէ ի՞նչ միայն կարօզ է լինել ի գիպուածոյ, միշտ ենթադրելով նախապէս գործող պատճառն, (causa prima efficiens) :

Շարայարելի

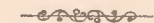
Ս. Վ. Տ. Արքանաւան

(յԱրտանուշ)

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

ՍՐԲՈՒՀԻ ՄՈՆԻԳԱՅԻ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ Վ. ԱՔԻԿԵԱՆ

(Շարունակութիւն տես թիւ 5)

Ասանկով՝ հազիւ թէ Սրբունի Մոնիգա կ'ելլայ գերազմանի մթութենէ, կրկին բան հասկցնել կ'ուզէ մեզի. առաջինն՝ որ պիտի չխլանայ ամենեւին մօր մը ճիշերուն, զորոնք իւր որդւոյն համար կ'արձկէ. Երկրորդն՝ որ ամէն հիւանդներէն աւելի կոյրերն են որ սրտին զուժը կը շարժեն, Բայց արեւու լոյսէն զրկուած կոյրերէն շատ աւելի ողորմելի են մանաւանդ այն միւս տեսակ կոյրերն, որոնք կիրքերէ կոյրցած՝ չեն տեսնար հաւատոյ չքեղափայլ լոյսը:

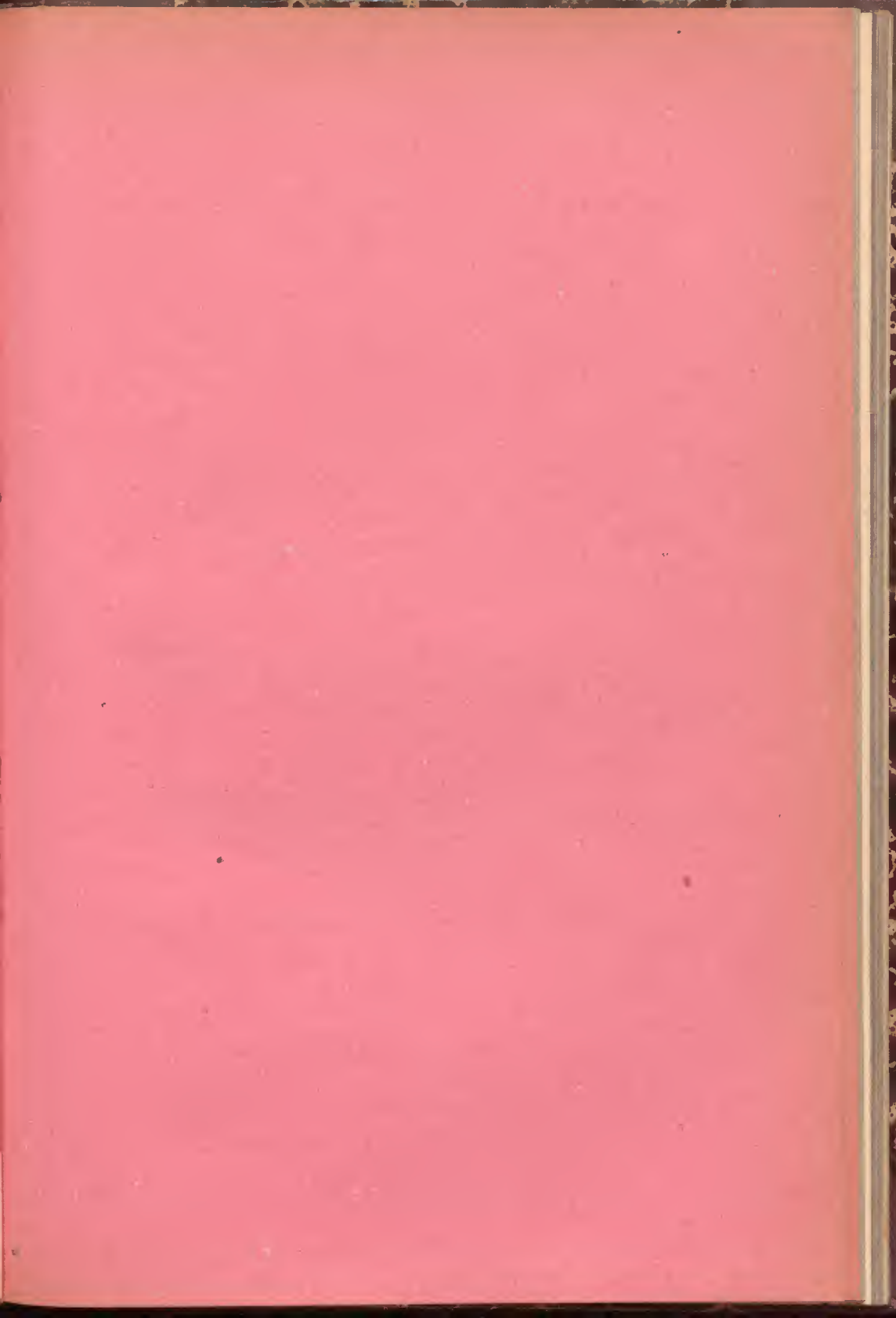
Մարտինոս Ե. Քահանայապետին սիրտը մեծապէս կը ցնծայ լսելով թէ ինչպիսի փառաւորութեամբ Սրբունի Մոնիգայի մարմինը Հռովմ եկած՝ հասած էր, եւ որովհետեւ այն հանդէսն ինք չէր հրամայած, այլ ժողովրդոց ինքնաշարժ եւ դովիլի հրճուանքն եղած էր պատճառ, իւր պարտքը վճարած չսեպելով, կը հրամայէ արտաքոյ կարգի հանդէս մը, այն եկեղեցւոյն մէջ, ուր սրբունւոյն մարմինը փոխադրուած էր, եւ ինքն անձամբ հանդիսադիր ըլլալու փափաքն ալ կը յայտնէ:

Ուստի որոշեալ օրը, Սրբազան Քահանայապետը խուռն բազմութեան առջին սուրբ պատարագը կը մատուցանէ, եւ յետոյ ցնծալից ողուով դառնալով կրօնաւորաց, որոնց կը լանձնէր Մոնիգայի նշխարաց անգին աւանդը, եւ հաւատա-

ցերեկ խուռն բազմութեան, կը խօսի վսեմ եւ ոգելից ճառ մը. որուն համառօտ իմաստը կուտանք՝ ընթերցողաց հաճելի ըլլալու համար: Սրբազան Քահանայապետը կ'ըսկսի այսպէս. «Այսօր կը կատարենք կնկան մը հանդէս, որն որ մայր եղած է Մեծ Վարդապետի մը, որուն զօրութիւնն աղնուութիւնն եւ յաղթանակները համօրէն քրիստոնէից փառքն են, եւ անունն՝ Ուղղափառ Եկեղեցւոյ մէջ, եւ ուր որ ճշմարիտ հաւատքը կը տիրէ, ամէն անուններէն փառաւորագոյնն է: Ուստի կարելի՛ բան է որ որդւոյն տրուած գովասանաց մայրն ալ մասնակից չըլլայ, մանաւանդ թէ՛ ինչպէս ամէնուն ծանօթ է, Երանուհի Մոնիգա՝ ոչ միայն մայր եղած է Օգոստինոսին ըստ բնութեան, այլ նաեւ անոր մտաց եւ սրտին մայր հանդիսացած է, որովհետեւ իւր հանապազօրեայ առ Ստուած ուղղած աղօթքներուն մէկ հատիկ նպատակը, իւր ամէն հոգ ու խնամքն որդւոյն փրկութիւնն եղած էր: Օգոստինոս իւր գրութեանց մէջ կը յայտնէ մեղի թէ իւր մօրը բերնէն ուրիշ բան չէր լսած՝ եթէ ոչ այս աշխարհքիս երեսն իւր մէկ հատիկ ուրախութիւնն եւ վայելքը զինքն երկնային իրաց սիրովը բորբոքած տեսնելն՝ եւ աշխարհային ունայն հաճոյքներէ զզուած ըլլալն էր: Իրաւունք չունի՛ մարդեօք ուրախանալու ցնծալու, եւ որ այսօր կրկնակի բարեբաղդութեամբ մը կը շօշափեմ երանուհւոյ Մոնիգայի ոսկրներն, եւ կ'ընծայեմ զանոնք այն որդւոց, զորս սուրբ Օգոստինոս ծնած է իւր մօրը համար: Ո՛հ. ի՛նչ փառք, եւ ի՛նչ անզուգական արժանապատուութեամբ օժտուած պիտի չըլլայ այնպիսի որդւոյ մը մայրը, Երանելի՛ որովայն. գերերջանիկ ստինք, բիւրիցս յարգելի՛ բազուկք. վերջապէս ամենայն երախտեաց արժանի մարմին, որն որ տուաւ աշխարհքիս այնպիսի աննման որդի մը: Ուրեմն, ո՛վ վանականք, ընդունեցէք զանիկայ մեծ սիրով, շօշափեցէք ամենայն յարգութեամբ, տարէք ուսերնուդ վրայ այն մայրն, որուն որդիք ըլլալնուդ համար հիմա կը ցնծաք: Տուէք այսուհետեւ Օգոստինոսին եւ Մոնիգային մի եւ նոյն սէրը, մի եւ նոյն գովաբանութիւնը, եւ դուք քաղաքացիք, եւ դուք օրէնսդիրք, եւ դուք Հռովմայեցիք, ցնծացէ՛ք, ուրախ եղէ՛ք, եւ սոյն օրինակ անզին երախտեաց առջին չափ մի՛ դնէք ձեր հրճուանայ: »

(Շարայարելի)

ԱՐՏՕՆԱՏԵՐ
ՅՈՎՍԷՓ ԵԷԶՐԵԱՆ

ՊԱՏԿԵՐ տաւն է հինգ օրը մի անգամ կը հրատարակուի

Բաժանորդագրութեան տարեկան գինն է
Կ. Պօլսոյ համար 40 դանեկան.
Գաւառաց և օտար երկիրներու համար
բղթատարի ծախսն ի միասին հաշուելով 50 « «

Խնայարանիչը թիւ 2 դանեկան

ՊԱՏԿԵՐԻ խմբագրատունն է ի Բերա, Եւշիլ փողոց
Թիւ 1, ուր պէտք է դիմել բաժանորդագրութեան և բերքին
վերաբերեալ այլ ամենայն խնդրոց համար :

RÉDACTION DU BADGUERE

Constantinople, Péra, rue YÉCHIL N° 1

معارف نظارت جلیله سنک رخصتیه طبع اولنشد